

Ordet, skriften och litteraciteten. Två nya böcker om literacy

Karl G. Johansson

Jan Ragnar Hagland. *Literacy i norsk seinmellomalder*. Novus forlag. Oslo. 2005. 125 sidor. ISBN 10: 82-7099-424-3.

Arnved Nedkvitne. *The Social Consequences of Literacy in Medieval Scandinavia*. Brepols Publishers. Turnhout. 2004. xviii, 290 sidor. 4 kartor. 40 illustrationer. ISBN 2-503-51450-2.

1 Inledning

Inom internationell medeltidsforskning har det senaste decenniet uppvisat en betydande mängd studier med begreppet *literacy* i titeln och i centrum för diskussionen. I nordiskt sammanhang var det mer sparsamt fram till millennieskiftet. Ett tidigt exempel på intresse för de frågeställningar som dominerar de internationella studierna var Inger Larssons och Barbro Söderbergs bok *Nordisk medeltidsliteracy i ett diglossiskt och digrafiskt perspektiv* från 1993 som presenterade ramarna för ett större projekt som omfattade ett flertal doktorsavhandlingar, monografier och artiklar. Inom den västnordiska forskningen finns det få exempel på studier som explicit knyter an till detta forskningsområde. En mer omfattande studie som kan nämnas här är Guðrún Nordals bok *Tools of Literacy* från 2001.

Definitionen av begreppet *literacy* varierar. I vardagsspråket betraktas det, att vara litterat, i motsättning till illitterat, som att kunna läsa och skriva. Det engelska *literacy* förknippas också primärt med förmågan att läsa och skriva i definitionen som ges av *Oxford English Dictionary*:

The quality or state of being literate; knowledge of letters; condition in respect to education, esp. ability to read and write. (OED, VIII:1026)

Inom forskningen har man emellertid arbetat med olika definitioner delvis beroende på vilken disciplin man tillhör. I den äldsta forskningen var det framför allt skriv- och läsförmåga som var i centrum. Under senare år kan vi dock urskilja ett vitt spektrum av fält där begreppet *literacy* har tagits i bruk. Literacy studeras i dag främst som ett kulturfenomen, t.ex. i relation till ett äldre samhälle som baserades på muntliga tra-

ditioner, och ofta i samband med studier av sociala förändringar i transformationen av det muntliga till ett skriftbaserat samhälle.

I det följande ska jag diskutera närmare två nya arbeten som behandlar literacy i ett skandinaviskt sammanhang och på helt olika sätt förhåller sig till skriftbrukets etablering. Tyngdpunkt för mina synpunkter på de två studierna kommer att ligga på metod- och teoriproblem, och hur begreppet *literacy* används. Givetvis kommer jag därvid även in på de resultat som de båda forskarna presenterar. I samband med diskussionen om de två studierna vill jag även komma in på frågor om forskningen kring nordiskt material i förhållande till internationalisering och värdet av att upprätthålla respekten för våra nordiska språk som redskap för förmedling av forskning, liksom om vikten av att värdera nordiska förlag som publicerar god nordisk forskning på nordiska språk.

2 Literacy i norsk senmedeltid

Mellomnorsk har i norsk språkhistorisk forskning ofta betraktats som en nedgångsperiod när det norröna skriftspråket förföll. I språkhistoriska översiktsverk har denna bild varit dominerande. Dansk administration övertog i allt högre grad de funktioner som tidigare hanterats med det inhemska skriftspråket och av norska skrivare. Jan Ragnar Hagland prövar i sin bok *Literacy i norsk seinmellomalder* detta synsätt på bruket av norskt skriftspråk med utgångspunkt i de insikter som forskningen om literacy har givit under de senaste decennierna. Han formulerar skillnaden i perspektiv i förhållande till Gustav Indrebøs språkhistoria:

Spørsmålet er då om vi får det same inntrykket av norsk kulturhistorie om vi held dette som var Indrebøs egentlige prosjekt – det å få oversyn over språkleg endring og variasjon i norsk – opp mot eit perspektiv som legg vekt på det vi her vil kalla ein litterariseringsprosess med norsk språk som medium. Det vil seia at vi vil freista halda den tradisjonelle oppfatninga om eit skriftspråk som normmessig var i ferd med å gå i oppløysing opp mot det vi måtte vera i stand til å augna med omsyn til kvantitative og kvalitative sider ved bruk av skriftspråk på norsk i offentlig og eventuelt privat samanheng. (12f.)

Hagland perspektivskifte är viktigt och genomförs i de studier av materialet som följer. I presentationen av syftet för boken preciserar han ytterligare:

Eitt av måla med denne studien vil då vera å freista sjå meir i detalj på korleis overgangen frå eit samfunn grunnleggjande tufta på munnleg kommunikasjon

til eit meir skriftbasert samfunn har skjedd, evt. ikkje har skjedd, i norsk samanheng mot slutten av den perioden som vert karakterisert ved det ein gjerne kallar 'manuscript literacy'. (13)

En frågeställning som följer och kompletterar de ovan nämnda är huruvida det under senmedeltiden producerades originalskrivna narrativa texter på linje med det vi finner från 1200- och 1300-talet. I tidigare forskning har man, vilket exemplifieras väl av Hagland, sett perioden som helt utarmad vad gäller det som vanligtvis avgränsas som litterär textproduktion i motsats till administrativ textproduktion. Det blir därmed intressant att, som Hagland gör, relatera skriftbrukets utveckling till de förändringar materialet uppvisar ur de perspektiv som begreppet *literacy* öppnar. Haglands fråga är om vi kan tala om en högre grad av literacy samtidigt som perioden uppvisar en total nedgång i produktionen av litterär text. Haglands studie kan knappast sägas uppvisa några egentliga argument mot den traditionella synen på den litterära produktionen; snarare visar de få exemplen på något som kan likna litterära försök, att skriftbruket skiljer sig markant från det vi ser under de föregående sekelna. Men det framgår också att det sker en utveckling inom mer vardagligt, administrativt skriftbruk som liknar det vi finner i de övriga skandinaviska länderna. Här framträder i Haglands studie alltså en något annorlunda bild än den gängse i norsk språkhistoria.

Eftersom literacy har blivit något av ett modeord inte minst i senare års medeltidsforskning är Haglands inledande diskussion av definitioner och avgränsningar viktig. Den som vill arbeta med de teoretiska och metodiska utgångspunkter som ges inom detta forskningsområde måste klart markera sin förståelse av fältet. Hagland presenterar här helt kort, men välformulerat sin syn på hur literacyforskningen kan ge nya insikter i det material han arbetar med. Han använder ett långt citat av Charles F. Briggs för att visa till bredden i de senare årens forskning om literacy, ett citat som förtjänar att upprepas *in extenso*:

Literacy is not simply the ability to read, though it is partly that. It is a complex cultural phenomenon with powerful ideological implications, which vary depending on the time, place, and milieu one is looking at. So, for example, literacy amongst the early Christians is not exactly the same thing as the literacy of the late medieval universities. Thus if literacy is, on the one hand, an individual skill, it is also an historically contextualized mentality. Moreover, in any given society, the kinds of literacy acquired by different individuals vary greatly, from the non-reading peasant who witnesses a charter, to the merchant who keeps his account books and the noblewoman who reads for ed-

ification and pleasure, to the university theology master. And any discussion of literacy must take into account the oral mode of communication which it complemented, substituted for, and often competed with. (Briggs 2000, 398)

Hagland fokuserar i sin undersökning på just den skärningspunkt mellan individuell läs- och skrivfärdighet å ena sidan och å andra sidan de sociala och kulturella implikationer som antyds av Briggs. Han tar vidare fasta på att literacy inte är en fast storhet som etableras en gång för alla, utan snarare måste studeras som en process där det kan förväntas stor individuell och regional variation över tid. Processen blir därmed central.

Hagland intresserar sig alltså för den period i norsk språkhistoria som betecknas *mellomnorsk* och som omfattar perioden från pestens utbrott ca 1350 till reformationen 1536. Han ger en god introduktion till de typer av skriftmaterial som vi finner från perioden och avgränsar ett antal typer av material som torde vara representativa för skriftbruket under fyra delperioder. En första, tidig period omfattar de först fyrtio åren efter pestens härjningar, 1350–1390. För denna period avgränsar Hagland fyra typer av material, brev, tillägg till lagtexterna utfärdade av kungens administration, så kallade réttarbótr, kyrkliga påbud och förordningar och slutligen jordeböcker. 1400-talet delar Hagland in i tre delperioder, 1400–1410, 1445–1455 och 1490–1500, där det undersökta materialet utgörs av brev. Här är det värt att poängtera Haglands markerade vilja att närma sig materialet, att närläsa och tolka de yttringar som föreligger i de bevarade texterna och hur bruket kan ses i omfånget av det studerade materialet. Han konstaterar:

Den viktigaste tilnæringsmåten vil likevel vera å sjå om det overleverte tilfanget i seg sjølv – som skrift over tid – kan seia oss noko om kva skrift hadde å seia i norsk seinmellomalder. Det vil seia at tekstlege sider ved tilfanget vil måtte komma til å stå sentralt i dette arbeidet. Difor er det her i høg grad lagt vinn på å la tekstene sjølv få komma til orde. (13f.)

En problematik som möjligen kunde ha fått större utrymme i Haglands arbete är relationen dels till bruket av andra språk i skrift, här främst latin, liksom förhållandet till Danmark och dansk literacy. Det hade t.ex. varit värdefullt att få en kort presentation av hur latin användes i norsk administration under senmedeltiden, och kanske då främst under den första av de fyra delperioder som Hagland studerar.

Finns det någon skillnad i bruket av latin under perioden 1350–1390 och den referensperiod Hagland refererar till, 1310–1350? Hagland motiverar sitt val att utesluta latinska brev från sin studie med att det latinska materialet främst består av kyrkligt

material. Men var det inte även under senare delen av medeltiden vanligt att de som producerade kyrkligt material också stod för det mer världsliga skrivandet? Ett exempel på detta finner jag när Hagland omnämner två statuter utfärdade på latin av norska ärkebiskopar 1306 och 1334 och översatta till norrönt i isländska handskrifter från andra hälften av 1300-talet. Hagland konstaterar att vi inte vet om ”det var tilsvarende norske handskrifter i omløp” (35). Men medeltidens manuskriptkultur var diglossisk. Kunskaper i latin var länge ett obligatorium för dem som skrev och sannolikt ofta för dem som läste, även när folkspråket utvecklades parallellt med bruket av latin. Här anser jag att Haglands avgränsning av ”norsk” literacy blir lite väl snäv och jag tror att han därmed förbigår en viktig pusselbit för förståelsen av skriftbrukets utveckling i norsk senmedeltid.

Den här frågeställningen är också tätt sammankopplad med frågan om bruket och räckvidden för skriftlig administration. Vi kan fråga oss om latinska dokument och norska dokument hade samma accept i det norska samhället. Här är ett fält där jag gärna hade sett en utbyggd diskussion i Haglands studie. Ett område där detta kunde ha aktualiserats är de kyrkliga förordningarna. Hagland konstaterar (35f.) att förordningar av den här typen på norska är sällsynta; en större mängd finns som är avfattade på latin. Men även om de norska förordningarna är få till antalet, vittnar de om en uppfattning om att man kunde producera likvärdiga dokument med norskt skriftspråk inom den kyrkliga institutionen. Detta kunde eventuellt ge en bild av norskt skriftspråks status under 1300-talets senare hälft. Eftersom Hagland har valt att inte dra in de latinspråkliga dokumenten i sin diskussion får vi emellertid bara en del av bilden. Kanske skulle en studie som även i högre grad drog in de latinska dokumenten ha kastat ytterligare nytt ljus på kyrkans roll som en av de institutioner som var skriftspråkets främsta förposter i senmedeltidens Norge (se t.ex. diskussionen s. 38f.).

Dansk administration kom under senmedeltiden allt mer att omfatta även Norge, främst för ting som berörde kungamaktens utövande. Efter reformationen är det vanligt att skrivarna rentav är danska eller är normän med en dansk upplärning. För den period som avhandlas i Haglands studie ser vi från presentationen att en del av de brev som omnämns i *Regesta Norvegica* har producerats utanför Norge. Med tanke på den danska administrationens ökande inflytande på norskt område hade det därför varit intressant att se hur Haglands resultat relaterar till dansk utveckling, och en diskussion av detta förhållande hade eventuellt kunnat ge ytterligare förklaring på några av de tendenser Hagland belägger för en fortsatt utveckling av bruket av skrift i administrativa sammanhang. När han återvänder till frågan om litterär produktion under den första delperioden konstaterar han med utgångspunkt i sina materialstudier att det finns mycket som tyder på att ”litterariseringsprocessen i norsk saman-

heng ikkje eintydig kan seiast å ha stoppa opp og vorte reversert ved midten av 1300-talet” (40), men han sätter inte in detta i en kontext där danskt skriftbruk redan har börjat göra sig gällande. Hagland konstaterar också själv i sin sammanfattning för den första perioden:

Men i vidare gransking av litterariseringsprosessen innom det norske språkområdet i tida etter andre halvdel av 1300-talet vil nok ytre historiske tilhøve og særleg forholdet til grannspråka svensk og dansk måtta sjåast nærare på i det skrifttilfang som er bevart i original. (46)

I ett senare avsnitt om skriftspråk och norm konstaterar Hagland att norskt skriftspråk i det bevarade materialet uppvisar få språkdrag från danska och svenska, och att det bevarade brevmaterialet föreligger ett väl utvecklat juridiskt skriftspråk för norska (65). Men då är frågan om utvecklingen av skriftbruket och det faktiska skriftspråket nödvändigtvis samspelar, det är ju här Haglands studie visar att den nedgång för norskt skriftspråk som traditionellt lyfts fram för senmedeltiden inte motsvaras av en nedgång i bruket av skriften i administrativa sammanhang. Om norska skrivare i en övergångsperiod fortsätter att lära sig skriva efter en norsk skrifttradition, eller, om man föredrar norm, innebär det inte nödvändigtvis att en förändring av skriftbruket under perioden har inhemska incitament. Bruket av skriften, det som faller under literacy, återspeglas alltså inte nödvändigtvis i skriftspråkets ordförråd eller stavningsnormer. Återigen kanske Haglands avgränsning av *norsk literacy* hade kunnat göras lite vidare så att den hade omfattat skrift som kommunikativt redskap i det norska samhället oavsett om denna skrift var använd för att skriva norska, danska eller latin. Det ska påpekas att Hagland sent i boken etablerar ett begreppspar som motsvarar det jag här försöker skissera, nämligen *teknisk skrivekompetanse* för det att kunna skriva och *tekstformingskompetanse* för det att kunna utforma exempelvis ett juridiskt dokument (79). Kanske skulle detta begreppspar ha introducerats tidigare i diskussionen?

När Hagland möter brev med världsligt innehåll från 1400-talets början där skrivaren använt sig av latin eller danska (69ff.) betraktar han det, med utgångspunkt i att det är relativt ovanligt i det bevarade materialet, som undantag. Men han konstaterar ändå till slut:

Det kan såleis vera grunn til å undersøkje i kva grad dei ytre språkhistoriske tilhøve som tilsa språkskiftet i brevet frå Gaute Eiriksson, kom til å setja preg på skriftspråket i litterariseringsprosessen i det vi kan kalla internt norske samanhenger vidare framover i det 15. hundreåret. (71)

Hagland avgränsar som nämnt tre delperioder på vardera tio år under 1400-talet.

För dessa perioder föreligger norskt skriftspråk primärt i brevmaterialet. Här fortsätter de tendenser som visade sig för 1300-talets senare hälft. Trots nedgången i bruket av norskt skriftspråk generellt i förhållande till tidigare perioder fortsätter literariseringssprocessen inom bruket av brev i administrativa funktioner under hela seklet. Hagland anser sig här även kunna se ”klåre fotefar etter det vi må kunna kalla ein ikkje-institusjonell literacy” (56), d.v.s. att skriftbruket har lämnat institutionerna och att framför allt läs- och skrivfärdighet har fått spridning utanför institutionerna. Här är det emellertid viktigt att, med Hagland (se t.ex. s. 58), konstatera att skriftbruket nu också får allt större betydelse för dem som inte kan läsa och skriva. Hagland konstaterar:

Også denne gruppa personar vart slikt sett del av eit system som gradvis gjorde seg meir avhengig av skrift i saker som hadde rettslege og eller økonomiske konsekvensar for den einskilde. (58)

Här kunde Hagland förvisso ha hänvisat till en klassiker inom literacy-forskningen, Malcolm Parkes artikel ”The Literacy of the Laity” från 1973, där Parkes karakteriserar *pragmatic literacy* som en litteracitet som omfattar i princip alla medlemmar i ett samhälle. Oavsett om individen är läs- och/eller skrivkunnig är skriftbruket nu en styrande faktor.

Jan Ragnar Haglands bok ger intressanta och från ett literacyperspektiv relevanta insikter i senmedeltidens norska skriftbruk. Här formuleras ett antal konkreta frågor som därefter diskuteras ingående och med grundlig närläsning av det bevarade materialet från perioden. Hagland genomför de studier han utlovat och presenterar sina resultat inom de ramar som hans frågeställningar och avgränsningar anger. Mina invändningar rör alltså egentligen främst det som Hagland inte har gjort, en form för kommentarer som är lätt att komma med. De visar väl snarast att boken har givit upphov till fler frågor samtidigt som den kastat nytt ljus över skriftbrukets utveckling i en period som ofta behandlats i förbigående i tidigare forskning.

3 Literacy och sociala konsekvenser

I förordet till sin bok *The Social Consequences of Literacy in Medieval Scandinavia* presenterar Arved Nedkvitne några premisser för det föreliggande arbetet. I första meningen fastslår han att syftet med boken är att analysera ”the impact of literacy on Scandinavian medieval society” (xvii). Det kan redan här sägas att jag har svårt att se att detta syfte infrias. Nedkvitne hävdar i inledningen att hans ambition är att åstadkomma en första samlande diskussion om vilka sociala konsekvenser literacy,

eller skriftbrukets etablering, fick för det skandinaviska samhället, men det som presenteras i boken kan knappast utgöra grunden för en sådan diskussion. En grundläggande förutsättning för denna måste nämligen vara att de begrepp man arbetar med är väl definierade och att de avgränsningar man gör är klart angivna. Nedkvitnes diskussion om de begrepp han använder är, om den ens förekommer, oklar och vagt formulerad. I ett första försök att närma sig den problematiska termen *literacy* och den än mer problematiska avgränsningen av forskningsfältet konstaterar han:

As the term 'literacy' includes the written word used for administration as well as in literature, both have been included in this book as a means of analyzing the social consequences of literacy. (xvii)

Det första man kan konstatera är kanske att begreppet *literacy* alltså inkluderar bruket av det skrivna ordet i administration och litteratur. När dessa begrepp, *litteratur* och *administration*, introduceras som fasta storheter, en gång för alla etablerade och oföränderliga riskerar studien att gå in i ett cirkelresonemang där allt redan är fastlagt. Författaren lägger redan här upp till att hans studie snarare än att beröra de sociala konsekvenserna av skriftbruket kommer att behandla traditionell administrations- och, i viss mån, litteraturhistoria. Nedan återkommer jag genomgående till denna definitionsproblematik och till hur ett nytt begrepp lätt bara blir en ursäkt för att göra "mer av det gamla vanliga".

Nedkvitne nämner vidare i sitt förord två tänkta målgrupper för sin bok. Den första gruppen består av de medievalister som i dag intresserar sig för skriftbrukskulturen, medan den andra är universitetslärare och studenter inom medeltidshistoria, litteratur och språk i och utanför Skandinavien. I min diskussion av boken blir det därför viktigt att ha dessa målgrupper i minnet. Slutligen anför Nedkvitne att hans bok förhoppningsvis ska skapa större tvärvetenskaplig förståelse mellan filologer, litteraturhistoriker och socialhistoriker, för som han skriver: "literacy has to be an interdisciplinary field". Det finns anledning att återkomma till detta vid genomgången av boken.

Förutom en kort introduktion med en skisserad historisk bakgrund för Norden och Europa där även vissa begrepp diskuteras, liksom relationen mellan latin och folkspråk, består Nedkvitnes bok av tre huvudkapitel som behandlar utvecklingen kronologiskt. I ett första kapitel diskuteras de tvåhundra år som torde kunna betraktas som etableringsfasen för en folkspråklig skriftbrukskultur i Norden, alltså perioden ca 1000–1200. Här behandlas uppbyggnaden av kyrkans administrativa strukturer liksom kyrkans förkunnelse under perioden fram till 1200. Därefter följer ett kapitel för perioden 1200–1350, perioden då kyrkan och kungamakten etable-

rade sin administrativa organisation på allvar i de nordiska länderna. I det tredje och avslutande kapitlet behandlas utvecklingen under perioden 1350–1536 mot en alltmer utbredd läs- och skrivfärdighet i Norden generellt.

I introduktionsavsnittet presenteras syftet med boken ytterligare med följande formulering:

When literacy is introduced into a society where earlier communication has been exclusively or predominantly oral, social consequences are bound to follow. The nature of these consequences is the subject of this book. More specifically, the questions to be considered are these: who introduced literacy into Scandinavian medieval society, what their motives were for doing so, and what social consequences literacy had in both short and the long term. (1)

Den första frågan är förvisso intressant i all sin banalitet. Det är ju knappast någon nyhet att skriftbruket introduceras av kyrkan, sannolikt i perioden då de kyrkliga institutionerna etablerar sig på nordiskt område, men naturligtvis kan, och bör, denna förenklade syn på introduktionen av skriftbrukskulturen problematiseras. Skriftbruket introduceras ju knappast enligt en i förväg lagd plan; snarare är det många rörelser i tiden som ger skriften inträde och fäste inom olika delar av det nordiska samhället. Nedkvitnes första fråga är alltså inte nödvändigtvis utan intresse. Det framgår emellertid genast att de implikationer som ligger i frågan inte har varit hans incitament. Redan på sidan 3 svarar han nämligen kontant att ”In this first period (alltså 1000–1150/1200) the church alone was the main force behind increasing literacy”. Därmed är ju saken avgjord, kan det tyckas, och i Nedkvitnes bok är det också fallet: i resten av boken behandlas över huvud taget inte frågan om vem som introducerade skriften. Snarare tycks den en dag ha förelegat som en väl etablerad storhet som alla samhällsklasser och maktgrupperingar kunde använda eller låta bli att använda efter eget gottfinnande. Och detta torde få konsekvenser även för svaret på de två följande frågorna.

Motiven till att använda skrift diskuteras förvisso i boken men då inom ramen för ett rent instrumentellt tänkande. Skriftbrukarna vet redan i skriftbrukets första dagar vilka funktioner skriften kan fylla, och väljer vilka funktioner som bäst passar deras syften, funktioner som tycks ha varit angivna i skriftens bruksanvisning. Nedkvitne är helt ointresserad i de processer, och då faktiskt som det tycks också de sociala processer, som leder till ett allt mer omfattande skriftbruk. Det kan ju förväntas att olika sociala grupper i det nordiska samhället har haft olika förutsättningar för att tillägna sig och använda skriftteknologin. Här kommer också frågor om social mobilitet in i bilden, något som jag återkommer till. Dessutom torde frå-

gor som rör relationen mellan individ och kollektiv vara av avgörande betydelse för skriftbrukets etablering och spridning till nya domäner inom samhället. Men motiven till att använda skrift som de framställs av Nedkvitne är genomgående styrda av de stora maktenheterna. Kyrkan har i hans framställning en enhetlig strategi för sitt bruk av skrift, liksom kungen har det. Skrifttekniken kräver inte att individer eller grupper i samhället accepterar att den får insteg i deras liv, och att de efter bästa förmåga assimilerar den i ett samhälle i förändring. Det blir en statisk värld Nedkvitne beskriver för oss med nog så stereotypa drag. Den tredje frågan, som ju knyter an till bokens titel, återkommer jag till längre fram i denna recension där Nedkvitnes diskussion om de sociala konsekvenserna av introduktionen av skriftbruket behandlas.

Inledningsvis påpekade jag vikten av att de begrepp vi arbetar med är väl definierade och jag anförde att Nedkvitne genomgående undgår att definiera eller ger vaga definitioner för de begrepp han använder. Ofta framstår det därmed som om begreppen mer är till för att placera författaren inom en modern forskningsriktning som har stor uppmärksamhet. I en bok som säger sig behandla frågor om *literacy* kunde man dock förvänta sig, om inte en grundläggande diskussion om forskningen på området, så i alla fall en klar avgränsning av vad författaren avser med begreppet. Arnved Nedkvitne saknar inte bara forskningsdiskussionen utan också definitioner av de begrepp han använder sig av, som exempelvis just begreppet *literacy*. En inledande behandling formuleras så här:

According to the Oxford Dictionary [det anges inte närmare vilken ordbok som avses], literacy is defined as 'the ability to read and write'. The main interest of historians is how and in which field this ability was used. Consequently, the possible meanings of the term in historical literature have broadened since the subject came into vogue in the 1980s and 1990s, and it is today often also used in the sense of 'the degree in which the written word is used in a certain society and for a certain purpose'. In this book the term is used in its extended sense and includes both meanings." (10)

Men är detta verkligen en definition av ett begrepp som ger oss möjlighet att avgränsa relevanta områden för studiet av skriftligheten i ett samhälle? Redan med denna definition av *literacy* har Nedkvitne anlagt ett helt instrumentellt perspektiv på skrift och skriftbruk: skriften som redskap i maktutövande och legitimering av klassintressen är tillgänglig och kan hämtas färdig och med väldefinierat bruksområde av kungen, kyrkan eller vem som så önskar. Detta kunde förvisso sägas vara fallet i Norden eftersom skriften och skriftbruket ju faktiskt introducerades av en kyrka som hade

en lång tradition för att använda sig av skriften för sin administration, sitt utövande av makt, för förmedling av kyrkans läror och för den interna diskussionen om hur dessa läror skulle förstås och utläggas. Detta är också det som historiker traditionellt har studerat: etableringen av kyrklig och statlig administration i de framväxande nordiska kungarikena och hur denna administration får en alltmer väldefinierad roll. Därmed tycks det som om den definition som Nedkvitne ger för *literacy* dels placerar hans studie med en fast förankring i traditionell politisk och social historia, dels inte kommer nära de definitioner som vanligtvis ges för *literacy* om man undantar definitionen 'läs- och skrivfärdighet'. Och det är också så hela det här diskuterade arbetet framstår: Nedkvitne har skrivit ett slags översiktsverk om nordisk administrationshistoria byggt på framför allt tidigare standardverk på området, och i den mån *literacy* över huvud taget kommer in i bilden är det i just betydelsen 'läs- och skrivfärdighet'.

Ett gott exempel på hur författaren förhåller sig till skriftbruket på latin respektive folkspråk ur ett rent instrumentellt perspektiv ger följande citat.

From the 1280s to the 1340s the use of Latin documents [i Sverige] had become increasingly important in the judiciary and involved more people who did not know Latin. For a judiciary that involved ordinary peasants and townsmen to function well, the relevant documents had to be understood by all parties when read aloud in court. The Swedish king had a ready example of how this could function in Norway, where judicial documents had always been issued in the vernacular. (178)

Det norska juridiska skriftspråket har alltså alltid funnits, det har ingen bakgrund i den latinska traditionen och det har inte föregåtts av en process där det utvecklats och vunnit accept. Och i detta skriftspråk har den svenske kungen ett exempel när han inför svenskt skriftspråk i de administrativa breven. Sverige behöver alltså inte heller genomgå några omställningsprocesser från latinsk *literacy* till folkspråklig *literacy*; det är bara en fråga om kungens beslut. Rent fel blir ett tidigare påstående med samma syn på kyrkans och statens bruk av latin respektive folkspråk:

The Archbishopric of Nidaros (modern Trondheim) governed the churches of Norway and Iceland. There, Old Norse was used as the administrative language by church and state all through the Middle Ages, except in correspondence with foreign countries. (11)

I det äldsta bevarade materialet från Norge, liksom för andra områden där skriften introducerades av kyrkan är det latinskt språk som används. För ärkebiskopsdömet i Nidaros gäller detta helt in i senmedeltiden.

Nedkvitne avgränsar två typer av literacy som han avser att fokusera på i sin framställning. Också här uppstår omgående frågan om definitionerna egentligen har något med literacy att göra och om de inkretsar ett område där det inte redan föreligger omfattande studier. Den första avgränsningen gäller något som författaren benämner *administrative literacy*. Detta definieras som "the degree to which the written word is used for practical purposes in administration and trade" (10). Definitionen upprepar alltså en del av den ovan givna för literacy generellt, och redan i definitionen ligger det väl egentligen att det som ska studeras i boken är etableringen av kyrklig och statlig skriftbunden administration under medeltiden. I det följande ska jag visa hur definitionen gör att man kan sätta ett direkt likhetstecken mellan (*administrative*) literacy och *administration*; termen *literacy* har bara klistrats på det vi traditionell benämner *administration*, och se, genast befinner vi oss i en ny forskningstradition! Det är väl det som brukar omtalas som att fylla gammalt vin i nya läglar.

Nedkvitnes behandling av det han benämner *narrative literacy* blir inte mindre problematisk: "*Narrative literacy* is understood as the degree to which the written word is used to communicate narratives". Ett problem här torde vara att avgränsa vad som avses med *narratives*, och i Nedkvitnes framställning tycks termen i princip beteckna *litteratur*, ett begrepp som aldrig diskuteras närmare. Han konstaterar kort:

Literature has constituted a field of its own. The dividing line between the two [mellan *administrative literacy* och litteratur] is not clear. In this book, literature has been categorized with other narratives such as saints' lives, sermons, annals, chronicles, and private letters and called narratives. (10)

Litteraturbegreppet är svårhanterligt för litteraturvetare som behandlar moderna texttyper. Det är definitivt inte mer lätthanterligt när studieobjektet hämtas från medeltiden där det i många forskares framställningar får inkludera just de genrer som författaren här nämner. Nedkvitne tycks emellertid vara omedveten om att han här beger sig ut på ett fält där han, i rak motsättning till de önskemål om tvärvetenskaplig diskussion som han framförde i inledningen, inte relaterar till de problemställningar som andra discipliner som exempelvis litteraturvetenskap och filologi arbetar med. Resultatet blir en framställning byggd på handbokskunskap och ofta föråldrade synsätt på medeltida texttyper som exempelvis islänningasagorna eller de senare svenska rimkrönikorna. *Narrative literacy* förblir ett vagt avgränsat begrepp som, vilket väl framgår redan av Nedkvitnes framställning ovan, genomgående kunde utby-

tas mot *narrative*; att benämna något *literacy* gör det kanske *in vogue* för att använda Nedkvitnes egen beskrivning, men det gör det inte nödvändigtvis nytt eller nytänkande.

Ett gott stycke in i bokens redovisningsdel framkommer ytterligare en typ av literacy som Nedkvitne benämner *commercial literacy*, här med en svepande hänvisning till bokens tredje kapitel (153). I detta kapitel finner jag emellertid inte avgränsningen och inte heller någon definition av vad som avses med denna typ av literacy. Kapitlet behandlar dock till stor del bruket av skrift i kyrkans, kungens och borgerskapets räkenskaper och register. Det tycks alltså som om *commercial literacy* egentligen bara är en annan benämning på det som tidigare angetts som *administrative literacy* och alltså i själva verket lika väl kunde ha kallats *administration*, här preciserat till handelsmännens administration.

I sin avslutande diskussion kommer Nedkvitne in på ytterligare en avgränsning som inte har introducerats i inledningen. Han konstaterar:

Before examining the areas that were affected by growing literacy, let us first briefly delineate certain relevant aspects of literate communication. Writing is usually said to be a technology of communication, but how does one define *communication*? (242)

Med tanke på att läsaren vid det här laget har läst större delen av en bok som utger sig för att behandla framväxten av just denna teknologi kan frågan framstå som både felplacerad och banal. En grundläggande förutsättning för hela boken är ju etableringen av skriftbruket i framför allt administrationen. Ett begrepp som *kommunikation* borde väl ha diskuterats ingående redan i inledningen om det framstår som problematiskt? Men Nedkvitne har kommit fram till att han vill skilja på två typer av kommunikation här, lite drygt tio sidor från bokens avslutning. Han hävdar att man bör skilja på en typ av kommunikation som riktar sig till samtida läsare, exempelvis personliga brev, och kommunikation som avser att bevara information för framtida bruk, som exempelvis register och räkenskaper. Slutligen konstaterar han:

These two uses of writing are basically different and therefore a distinction should be made in terminology. In the following pages I shall reserve the term 'communication' for communicating with contemporaries, 'communication with posterity' will be referred to as 'storing information'. (242)

Här förhåller Nedkvitne sig inte till grundläggande insikter från literacyforskningen och den omfattande forskning som föreligger om kommunikation. En viktig faktor

som skiljer skriften som kommunikationsform från muntlig tradition är just det faktum att den möjliggör förvaring av språkligt material och att detta kan användas för att ackumulera data, sammanställa och distribuera, kombinera och kontrollera uppgifter, och inte minst för att förvalta och bevara ”kommunikation” under i någon mening ”evig tid”. Det ligger därmed i sakens natur att skriftmaterial, av vilken art det vara månne, alltid kommer att få flera mottagare som kan avgränsas med större eller mindre säkerhet. I vissa fall går det att klarlägga vem den primära mottagaren av ett skriftligt meddelande har varit, om t.ex. en mottagare av ett brev är angiven. Men ofta kan det vara oklart vem som primärt avses som mottagare. En räkenskap kan t.ex. vara avsedd för utfärdaren själv i egenskap av en noggrann handelsman, men också vara avsedd att kommunicera med den som satts av kungen att samla in skatter. I båda fallen kan kommunikationen vara nog så direkt och samtidig, men den kan naturligtvis också vara en del av ett bokhålleri över många år, och då med en mindre väl avgränsad mottagare. Gemensamt för allt skrivet material är emellertid att det över tid skiftar mottagare. Även ett brev med Henrik Ibsen som avsändare och med en tydlig adressat kommunicerar ju när det publiceras i exempelvis utgåvan av Ibsens samlade skrifter. Ett intressant område för studier om literacy blir därmed hur medvetna skriftbrukarna är om skriften och dess kommunikativa möjligheter. Nedkvitnes avgränsning av två typer av kommunikation visar inte bara att det tvärvetenskapliga intresset som nämndes inledningsvis inte får konsekvenser för sättet att närma sig ämnet, det visar också en brist på insikt i de intressanta frågeställningar som framkommit inom de senaste årtiondenas literacyforskning.

I en bok som har *Social Consequences* som del i titeln kunde man förvänta sig en inledande diskussion dels av vad som ligger i detta uttryck, dels om de sociala förutsättningarna vid skriftbrukets introduktion, t.ex. vilka strukturförändringar som kan studeras under perioden och, inte minst, hur skriftbruket inverkar på socialt avancemang eller motsvarande förlust av social rang och status. Nedkvitne har ingen principiell diskussion om hur han avgränsar sociala grupper eller hur han kan relatera social mobilitet till etableringen av skriften som en ny teknologi. Förvisso finner jag en titel av Pierre Bourdieu i litteraturförteckningen, men Bourdieu diskuteras inte på något ställe ingående (och han finns inte i registret trots att han omnämns på s. 240). På samma sätt behandlas Max Weber som används som referens för att ”[t]he state chiefly founded its power on ’a monopoly of the legitimate use of violence’” (67); ”the attitude of the kings’ sagas reflects Max Weber’s definition of a state as ’an organization with a monopoly on legitimate violence within a certain geographical area’”; samma formulering igen (152 (151 i registret) och 241). Vid inget av de fyra tillfällena ges det någon referens till det citerade arbetet av Weber och i litteraturförteckningen finns han inte med.

Det är intressant att notera omnämmandet av Bourdieu här. Nedkvitne konstaterar:

Pierre Bourdieu has maintained that cultural skills can give social prestige, social advancement, and power. Late medieval literacy is an early example. (240)

Man kunde kanske ha väntat sig att både Max Weber och Pierre Bourdieu, när de nu en gång introduceras, hade spelat en större roll i behandlingen av de sociala konsekvenserna av skriftbrukets etablering i Norden. Ett begrepp som *cultural capital* som jag associerar till Bourdieu, och som hade kunnat fungera väl i en del av de sammanhang som rör skriftbruk och textframställning, används av Nedkvitne snarast som i mer vardagligt språk. Han skriver t.ex. att “[t]he frequent references to and quotations from the Bible [i de två bevarade nordiska homilieböckerna], sometimes in Latin, presuppose a certain “cultural capital” in the congregation” (112). Uttrycket har här ingenting med Bourdieus term *cultural capital* att göra, d.v.s. att exempelvis de isländska stormännen Snorri Sturluson och Óláfr Þórðarson med sin skriftproduktion har demonstrerat lärdom och kulturella insikter som givit dem kulturellt kapital som kunde omsättas också på andra områden, exempelvis i det politiska maktspelet. Nedkvitne kunde t.ex. ha läst Bourdieus bok *Raisons pratiques. Sur la théorie de l’action* från 1994 som presenterar en begreppsapparat med relevans för diskussionen om skriftbruket och dess sociala konsekvenser.

Det är först i bokens sammanfattning som Nedkvitne kommer in på fenomen som social mobilitet och relationer mellan tradition och novation. Han konstaterar:

Scandinavian society became increasingly complex in the period 1000–1536, with greater social and geographic mobility. New social groups like clergy and professional merchants interacted with the traditional groups. The explicit written laws and religious doctrines were better adapted to this new society than the traditional orally-transmitted rules. (245)

För den som har läst aldrig så lite medeltidshistoria är det intet nytt att hämta här. Det är ingen nyhet att det skandinaviska samhället blev alltmer komplext under medeltidens senare del, och det att nya sociala grupperingar bildades med åtföljande social mobilitet är något som torde ingå i de flesta grundkurser i nordisk medeltid. Nedkvitnes anknytning här till relationen mellan skrivna lagar och muntligt överförda regler förvånar dock. Var det inte just den relationen som läsaren skulle få nya insikter i genom att läsa boken? Den tämligen intetsägande formuleringen i ovan-

stående citat följs emellertid upp med en fördjupning där vi får veta att de skrivna reglerna gjorde det lättare för människor att förstå nya miljöer och att anpassa sig när de "moved into social groups where they had not grown up" (245). Här hävdar Nedkvitne vidare att "Explicit and written norms are of course more predictable than vaguely-formulated oral ones". Javisst, frestas man konstatera, vagt formulerade normer kan väl aldrig konkurrera med explicita och klara normer, oavsett om de är muntliga eller skriftliga. Nedkvitnes förståelse av ett samhälle byggt på muntlig kommunikation tycks vara att det muntliga samhällets normer inte framstår klart för dess medlemmar, något som saknar täckning i forskningen.

Forskning förutsätter vanligtvis att forskaren gör sig grundligt bekant med sitt material. Resultaten i en forskningsrapport bör också vanligen bygga på egna observationer och egen analys av materialet. Förvisso finns det också en mer teoretisk forskning som inte nödvändigtvis kräver samma empiriska grundlag, men i medeltidsforskningen är det svårt att se en rent teoretisk hållning genomförd. Nedkvitne ger sig inte heller ut för att presentera en teori om *literacy* utan anger snarare att hans syfte är att med hjälp av insikter från literacyforskningen belysa de sociala processer som kan relateras till skriftbrukskulturen. Ser man närmare på Nedkvitnes arbete är emellertid avståndet till det aktuella materialet stort. För norsk del diskuteras t.ex. det norska diplomatiet frekvent, men hänvisningarna är konsekvent till *Regesta Norwegia* och analys av konkreta brev förekommer sällan. Framställningen är snarare ett slags sammanställning av handbokskunskap, ofta från handböcker som är flera decennier gamla där forskning kring frågor om orality och literacy ännu inte vunnit insteg. Det kunde ges många exempel på detta; här väljer jag att peka på hur *Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid* (KLNLM) används av författaren.

Artiklar hämtade från detta outhärliga, om än i viss mån i dag utdaterade uppslagsverk, utgör drygt 40% av Arnved Nedkvitnes litteraturförteckning. Det är anmärkningsvärt eftersom man annars sällan ser hänvisningar till detta verk utom i fall då de antingen ger upplysningar av mindre central art för det behandlade ämnet eller innehåller en central redogörelse för ett fenomen som ska diskuteras. Men i Nedkvitnes fall används artiklarna genomgående som referenser. En lista med exempel på hur påståenden har som enda referens en artikel i KLNLM kunde göras oändlig; jag nöjer mig här med ett mindre urval.

The second innovation was of course printing, which began in Mainz in 1445. The first books were printed in Denmark in 1482, in Sweden 1483 and in Iceland in 1530. Before 1536, printed books were mostly for liturgical and school use and printing had limited consequences for the spread of literacy. (9)

The missionaries of the tenth century brought with them books. The basic beliefs of Christianity were found in the Bible, and the rituals were written down in books of liturgy such as the missals. (22)

The legal obligation to pay the dues depended on the oral tradition, not the written word. (64)

In Sweden, the Bishop of Skara and Vårfruberga monastery made registers of land at about the same time. The earliest known Danish land register was made by officials of the Duke of Schleswig before 1202. (64)

In the fifteenth century episcopal land registers were being used as evidence in court cases in Norway and Iceland. (65)

Från denna handfull av exempel ser man att de upplysningar Nedkvitne hämtar från KLNLM rör allt från stora sammanhang till detaljer som borde ingå i hans egen forskning om literacy snarare än vara hämtade från äldre handböcker. Om det här hade varit enstaka exempel skulle jag antagligen inte reagerat, men när de dominerar i hans hänvisningar blir det mer tveksamt. Arnved Nedkvitnes bok är, som jag ser det, främst en sammanställning av äldre historisk forskning. Frågor om literacy och sociala konsekvenser av introduktionen av skriftbruket i nordisk kultur är genomgående påklustrade på denna sammanställning utan att egentligen betyda något för resultatet. Därmed kommer boken inte endast att bli utan något egentligt värde för forskningen om literacy i Norden, men också framstå som bergfast placerad i en ålderdomlig kultur- och historiesyn. Även här kunde det ges många exempel. Jag väljer emellertid att i stället sätta detta i sammanhang med Nedkvitnes uttalade vilja att diskutera frågor om literacy i ett tvärvetenskapligt perspektiv och skapa kommunikation med forskare från angränsande discipliner som litteraturvetenskap, kyrkohistoria, runologi och filologi. En förutsättning för ett samtal mellan de historiska forskningsdisciplinerna måste nämligen vara respekt för varandras kunskapsfält och en vilja att sätta sig in i frågeställningar och metoder från de angränsande fälten. När en historiker som Nedkvitne beger sig över på områden där andra forskningstraditioner är väl etablerade utan att sätta sig in i de elementära premisserna för dessa forskningsgrenar skapar det snarare irritation än vilja till diskussion och möte.

Ett område där det under de senaste decennierna förekommit en livlig diskussion rör frågor om kristnandet av det nordiska området. Inom forskningsprojekt som det svenska *Sveriges kristnande. Kultur och mentaliteter under vikingtid och medeltid* eller det norska *Religionskiftet i Norden* har man förhållit sig kritiskt till det tradi-

tionella synsättet med ett absolut religionsskifte omkring år 1000 och snarare arbetat med långa processer för kristnandet (se t.ex. Nilsson 1996; Jón Viðar Sigurðsson et al. 2004). Det här är ett forskningsfält som Arnved Nedkvitne inte har intresserat sig för. I hans framställning introduceras kristendomen lika hastigt och enhetligt omkring årtusendeskiftet som skriftbruket. Och lika snabbt är kyrkans läror etablerade i de nya områdena.

Det fanns som bekant ett skriftsystem i Norden innan den latinska skriften introducerades med kyrkans institutioner. Runskriften, som sannolikt tillkommit i mötet med latinet, men vars upphov är svårt att närmare bestämma, var i bruk under flera århundraden innan vi kan se från källmaterialet att den latinska skriften började sitt segerrika intåg på nordiskt område. Vi vet inte mycket om de första århundradenas bruk av runskriften, men under de senaste femtio åren har våra insikter i bruket av runor under medeltiden vuxit i takt med att nya inskrifter grävts fram i de nordiska medeltidsstäderna. Arnved Nedkvitne konstaterar emellertid, och här helt utan referens:

Writing was first introduced to Scandinavia in the form of runes. The runic alphabet was created around AD 200, evidently by a German or Scandinavian speaker who could write Latin and Greek, the two languages most in use in the Roman empire. (15)

Och i en bok om literacy och dess sociala konsekvenser är detta det enda egentliga omnämmandet om runor. Med tanke på att syftet med boken är att diskutera literacy och ett delmål dessutom är att skapa en tvärvetenskaplig diskussion är det förvånande att Nedkvitne inte diskuterar närmare ett så grundläggande problem inom runologin som runskriftens uppkomst och dess funktioner och bruk. Men än mer förvånande är att medeltidens bruk av runor inte får mer utrymme i boken. Under hela medeltiden fungerar ju runorna som ett alternativt skriftsystem i Norden och de fyller i vissa avseenden liknande funktioner som den latinska skriften. Under 1100- och 1200-talen tycks de, att döma av det bevarade materialet rentav ha använts inom skriftbruksdomäner som introducerats med den latinska skriften, t.ex. i administration av handel. Det parallella bruket av de två skriftsystemen är högst relevant för vår förståelse av medeltidens literacy, och inte minst i relation till sociala förhållanden där bruket av respektive skriftsystem torde kunna relateras till varierande läs- och skrivfärdighet inom olika sociala grupper i det nordiska samhället. En diskussion av dessa relationer torde exempelvis ha modifierat Nedkvitnes påstående att ”Scandinavian merchants do not seem to have adopted literate practices to a significant extent until the Late Middle Ages” (153).

Synen på den tidiga kyrkliga närvaron i Norden i Nedkvitnes framställning kan som bäst karakteriseras som gammaldags. Det kan exemplifieras med ett exempel på hur de tidiga prästernas verksamhet beskrivs.

The earliest priests do not seem to have preached as part of their masses; they limited themselves to performing the liturgy – in Latin. It is doubtful whether laymen had Christian doctrine explained to them in abstract terms to any significant degree. (21)

Den här slags påståenden hörde jag redan när jag gick i grundskolan. De tycks ha utgjort en del av en protestantisk propaganda om katolicismens bruk av latin som går tillbaka helt till Martin Luthers angrepp på påvedömet. Bilden av den tidiga missionen och av bruket av folkspråk för att förklara kristna doktriner har dock ändrat sig betydligt under de senaste decennierna (se t.ex. Härdelin 2005). Nedkvitne kunde exempelvis ha läst Roger Anderssons doktorsavhandling *Postillor och predikan* från 1993 för att uppdatera sig, liksom diskussionen av vadstenabrödernas senare bruk av folkspråket i predikan och fostran (Andersson 2000). För norrön medeltid har Martin Chase i en nyligen publicerad studie visat hur skalden Einarr Skúlason när han komponerade dikten *Geisli* vid 1100-talets mitt var väl bevandrad i den europeiska samtidens teologiska diskussion (Chase 2003).

Nedkvitne anger, som nämnt inledningsvis, två målgrupper för sin bok, å ena sidan medieevalister som intresserar sig för skriftbrukskulturen, å andra sidan universitetslärare och studenter inom medeltidsämnet. Den första gruppen ha enligt min mening inte mycket nytt att hämta i boken, därtill presenterar den alltför lite av egna forskningsresultat samtidigt som den inte alls förhåller sig till det senaste årtiondets forskning på området. För universitetslärare och studenter som arbetar med medeltid kunde boken eventuellt fungera som en introduktion till nordisk administrationshistoria, men jag skulle hellre rekommendera mina egna studenter att gå direkt till de handböcker Nedkvitne bygger sin framställning på. De ungar därmed risken att acceptera bokens uttalade pretention på att vara ett självständigt forskningsarbete i frontlinjen inom literacyforskningen, en pretention som den definitivt inte lever upp till.

De två studier som diskuterats ovan visar markant olika sätt att närma sig ett forskningsfält som torde komma att framdriva ytterligare insikter i den medeltida manuskriptkulturen under de kommande åren. De beger sig in på ett område inom forskningen om norrön medeltid som först under senare år på allvar har tagit fart, var och ett i relation till sin disciplin. För båda gäller att de explicit markerar nödvändigheten av att närma sig frågor om literacy från ett tvärvetenskapligt perspektiv,

och detta är en viktig poäng som bör lyftas fram. Som framgår av det ovanstående är det emellertid inte nog att bekänna sig till en tvärvetenskaplig hållning, det kräver också att man som forskare sätter sig rimligt väl in i hur de discipliner vars område man ger sig in på resonerar och vilka grundförutsättningar man bör förhålla sig till. Om man inte gör det sitter det tvärvetenskapliga mest på ytan och man kan då inte heller förvänta sig att bli tagen på allvar. Det finns flera sätt att förhålla sig till detta problem. De två studier som behandlas här uppvisar exempel på två. Jan Ragnar Hagland nöjer sig med att hänvisa till andra discipliners resultat, utan att själv göra anspråk på att ha auktoritet inom granndisciplinerna; han gör det som måste vara det absoluta kravet, nämligen förhåller sig till granndisciplinernas resultat. Arved Nedkvitne tycks snarare välja att se sig själv som fullfjädrad litteraturforskare, filolog och teolog; av detta kommer det ett resultat som torde göra det svårt för representanter från dessa discipliner att gå i dialog med författaren. Det bästa man kan göra är kanske att förbigå ytligheten med tystnad, och det är nog många som helt enkelt lägger boken till sidan. En annan reaktion är naturligtvis irritation över att Nedkvitne inte ens tycks ha försökt förhålla sig till andra ämnens insikter i de frågor han diskuterar. Det kan nog hända att fler än jag kommer att ge explicit uttryck för sin irritation.

Slutligen är det värt att nämna ytterligare en aspekt på de två studier som diskuteras ovan. I Norge har det nyligen introducerats ett system för evaluering av forskningsresultat där artiklar och böcker vägs på grundval av bland annat var de har publicerats. Här ges vissa tidskrifter en högre rankning än andra och det samma gäller förlag som publicerar vetenskapliga monografier. Det är påtagligt att det här gäller att publicera sig genom de kanaler som ger den högsta prestige, och därmed den högsta utdelningen. En generell tumregel här är att man ska publicera sig internationellt och därmed helst på ett internationellt gångbart språk (läs: engelska). Om vi nu ser på de två studier som behandlas här är den första publicerad på nynorsk på ett norskt förlag som förvisso är känt för att eftersträva hög vetenskaplig standard. Den andra är publicerad på ett stort och välrenommerat internationellt förlag och på engelska. Dessutom ingår den senare i en serie som har kända forskare som Michael Clanchy och Rosamund McKitterick i sin *Editorial Board*. Detta borde alltså indikera att den har en gedigen kvalitetsgaranti. Det kan också noteras att den fått publiceringsstöd från det norska forskningsrådet. Men vid läsningen av de två böckerna blir intrycket definitivt ett annat. Där Jan Ragnar Haglands bok inleds med klart avgränsade frågeställningar och välargumenterade ställningstaganden är Arved Nedkvitnes fortfarande på ett slags manusstadium. Hagland ger sig i kast med ett reellt forskningsmaterial och ger oss insikter i detta med utgångspunkt i de teoretiska ramar han har givit, hans studie är väl strukturerad och presenterar originella och intressanta

synpunkter på en ofta förbisedd period i norsk språkhistoria. Arnved Nedkvitne är den raka motsatsen. Hans frågeställning borde ju framgå redan av titeln på boken, men varken literacy eller dess sociala konsekvenser får väl egentligen någon behandling. Dessutom är Nedkvitne inte nämnvärt intresserad av att sätta sig in i något medeltida skriftmaterial, det som borde ligga närmast till hands för den som vill studera literacy. Hans framställning baserar sig i stället närmast uteslutande på gammal handboksinformation och är såvitt jag kan se av helt sekundär karaktär, något man kanske skulle vänta sig av en handbok men inte av en bok som gör anspråk på att representera egen forskning. Faktiskt kan man fråga sig hur forskningsrådets konsulent har kunnat rekommendera att boken skulle få finansiellt stöd. Mindre förvånad blir man kanske av att de nämnda medlemmarna i seriens Editorial Board har godkänt boken för publicering; de kan väl knappast förväntas vara insatta i skandinavisk forskning på området. Men här kommer vi också till den viktiga punkten: är det för forskning om nordisk medeltid självklart att internationell publicering på engelska ska värderas så högt? De ledanden auktoriteterna inom forskningen om nordisk historia, filologi med flera discipliner sitter ju faktiskt för det mesta i Norden, och de forskare som ägnar sig åt nordisk medeltidsforskning utanför Norden läser de nordiska språken. Det är därför med utgångspunkt i min läsning av de ovan diskuterade studierna klart för mig att rankning och prestige inom de här aktuella forskningsfälten borde lyfta fram det norska förlagets publikation som vederhäftig och internationellt relevant forskning medan det internationella förlaget definitivt inte har levt upp till förväntad standard.

Litteratur

- Andersson, Roger. 1993. *Postillor och predikan. En medeltida texttradition i filologisk och funktionell belysning*. [Sällskapet Runica et Mediævalia, Scripta minora 1] Stockholm.
- Andersson, Roger. 2001. *De birgittinska ordensprästerna som traditionsförmedlare och folkfostrare. En studie i svensk medeltidspredikan på den 8:e söndagen efter trefaldighet*. [Runica et Medievalia, Scripta minora 4] Stockholm.
- Bourdieu, Pierre. 1994. *Raisons pratiques. Sur la théorie de l'action*. Seuil, Paris. (Engelsk översättning: *Practical Reason. On the Theory of Action*. Cambridge 1998)
- Briggs, Charles F. 2000. "Literacy, reading, and writing in the medieval West." *Journal of Medieval History* 26: 397–420.
- Chase, Martin. 2003. "Framir kynnsk váttá mál: The Christian Background of Einnar Skúlason's *Geisli*." I: Svanhildur Óskarsdóttir och Anna Guðmundsdóttir.

- tir (red.), *Til heiðurs og hugbótar. Greinar um trúarkveðskap fyrri alda*. Reykjavík. S. 11–32.
- Guðrún Nordal. 2001. *Tools of Literacy. The Role of Skaldic Verse in Icelandic Textual Culture of the Twelfth and Thirteenth Centuries*. Toronto Buffalo London.
- Härdelin, Alf. 2005. *Världen som yta och fönster. Spiritualitet i medeltidens Sverige*. [Sällskapet Runica et Mediævalia, Scripta minora 13] Stockholm.
- Jón Viðar Sigurðsson, Marit Myking og Magnus Rindal (red.). 2004. *Religionskiftet i Norden. Brytinger mellom nordisk och europeisk kultur 800–1200 e.Kr.* [Occasional papers nr. 6. Centre for Viking and Medieval Studies] Oslo.
- Nilsson, Bertil (red.). 1996. *Kristnandet i Sverige. Gamla källor och nya perspektiv*. Uppsala.
- OED = *The Oxford English Dictionary*. Second Edition. Oxford 1989.
- Parkes, Malcolm. 1973. “The Literacy of the Laity.” I: Daiches, D. and Thorlby, A. (red.), *The Mediaeval World*. [Literature and Western Civilization, vol. 2] London. S. 555–577.
- Söderberg, Barbro och Larsson, Inger. 1993. *Nordisk medeltidsliteracy i ett diglossiskt och digrafiskt perspektiv*. [Meddelanden från Institutionen för nordiska språk vid Stockholms universitet 39] Stockholm.

Karl G. Johansson (f. 1959) er førsteamanuensis i norrøn filologi ved Institutt for lingvistiske og nordiske studier (ILN), Universitetet i Oslo. Hans viktigste publikasjoner er doktorsavhandlingen *Studier i Codex Wormianus. Skriftradition och avskriftsverksamhet vid ett isländskt skriptorium under 1300-talet* (1997), oversettelser av Snorri Sturlusons *Heimskringla* (1992-1994) og *Edda* (sammen med Mats Malm, 1997). Han har dessuten publisert et antall artikler om norrøne emner i vitenskapelige tidsskrifter. Adresse: ILN, Postboks 1102 Blindern, 0317 Oslo. E-post: k.g.a.johansson@iln.uio.no.
